

Hezkuntzaren Historia jakintza-arloaren ekarpena hezkuntzako profesionalen unibertsitateko prestakuntzan

Karmele Artetxe Sánchez
Hezkuntza Zientziak Saila (UPV/EHU) eta UEUko Kidea

Hezkuntzaren Historia jakintza-arloaren bi alderdi aztertzen dira artikulu honetan: batetik, jakintza-arloaren epistemologia eta historiografia, eta, bestetik, Hezkuntzaren Historiak irakasgai gisa hartuta hezkuntzako profesionalen —pedagogo, irakasle zein gizarte-hezitzaileen— prestakuntzan izan dezakeen balio formatiboa. Izan ere, XIX. mendean nabarmendu zen diziplina akademiko gisa, hezkuntzari lotutako ikasketetan. XX. mendearen joanean, ordea, gero eta presentzia urriagoa izan du ikasketa-planetan, ia desagertzeraino. Gainera, Hezkuntzaren Historiaren ikerketak izandako bilakaerak eta horren inguruan egin diren hausnarketa epistemologikoez ez dute isla handirik izan irakasgaia unibertsitatean emateko moduan. Hezkuntzaren Historia eredu historiografiko zaharkituen arabera irakasten segitzen da. Eduki entziklopedikoak bermatu nahi dira, ohartu gabe (datuen) kantitatea baino areago, ikasleen pentsamendu eta hezkuntza-begirada kritikoa eta propioa eraikitzen laguntzea dela irakasgai honek egin dezakeen ekarpenaren gakoa.

GAKO-HITZAK: Hezkuntzaren Historia · Goi-mailako hezkuntza · Historiografia.

The Contribution of History Education to the University Training of Education Professionals

This article examines two aspects of the history of education in the field of knowledge: on the one hand, the epistemology and historiography of the field of knowledge; and on the other hand, the formative value that the History of Education can have in the training of education professionals —educators, teachers and social educators—. In fact, the XIX. century stood out as an academic discipline in studies related to education. In the 20th century, however, it has become increasingly scarce in its curricula, almost disappearing. Moreover, the evolution of the study of the History of Education and the epistemological reflections that have been made on it do not seem to have reflected much in the way the subject is taught in the university. The History of Education continues to be taught according to outdated historiographical models. The aim is to ensure that encyclopedic content, rather than the amount of (data), is the key to the contribution that this subject can make to helping students build critical and self-critical thinking and education.

KEY WORDS: History of Education · High Education · Historiography.

<https://doi.org/10.26876/uztaro.123.2022.4>

Jasotze-data: 2021-03-15 *Onartze-data:* 2022-07-10

Sarrera

Gaur egun, Hezkuntzaren Historia alde edo molde hezkuntzarekin lotutako karreretan ikasten da, hala nola Pedagogiako Graduan, Gizarte Hezkuntzan edota Lehen eta Haur Hezkuntza graduetan. Hau da, Historiako Gradu ikasketetatik kanpo. Historiako ikasleek ez dute jakintza-arlo honetan inongo formakuntzarik eta agian laster, ezta hezkuntzakoek ere. Izan ere, une honetan, unibertsitateko ikasketa-plangintzak berriz diseinatuko direla ematen du, eta zoritxarrez, posible da, Hezkuntzaren Historia jakintza-arloa hezkuntzarekin lotutako karrera horietatik kanpo geratzea. Arriskua egon badago. Izan ere, gaur egun, Hezkuntzaren Historia erabilgarria al da? Edo garrantzitsua? Zenbateraino? Zertarako? Norentzat? Gure gizartean, non kudeaketarekin, eraginkortasunarekin eta aplikagarritasunarekin lotutako balioak nagusitzen diren, giza zientziak gainbeheran daude, historia ere bai, baita haren senide guztiak ere. Ez dirudi erabilgarria, ez garrantzitsua, ezta interesgarria ere. Halaber, ez du laguntzen gaur egun unibertsitatera iristen diren ikasleek aurretik dakartzaten ereduak, hau da, Lehen Hezkuntzako, Bigarren Hezkuntzako eta Batxilergoko Historiaren irakaskuntzak. A. Pagès-ek jasotzen duenez, Irakasletzako lehen mailako ikasleek honela deskribatzen dute Historiarekin izan duten esperientzia akademikoa:

Este grupo de alumnos relatan una relación repetitiva, rutinaria, mediocre con la Historia, a la que identifican con un rollo perfectamente predecible de temas y programas de estudio, que además se repiten retroactiva e interminablemente. La Historia es un currículum sin ninguna relación con el presente ni con su propia «historia». No hay pasado en la historia que aprendieron, sólo repetición (Pagès, 2017: 70).

Eta, aurrerago, ikasle taldeko kideek beren ibilbidea gogoratzean, egileak honako hau gehitzen du:

... subrayaron con énfasis la abúlica anticipación de lo que se iba a tratar en cada clase, la literalidad en la exposición de los temas del programa, una serie de hechos totalmente previsibles, que se memorizaban para los exámenes sin producir el más mínimo «efecto» en la subjetividad de cada uno. Cada nuevo curso escolar inauguraba un volver a empezar desde el principio: Prehistoria, Grecia, Roma, y así sucesivamente de manera circular. Imaginar un modo distinto de plantear la enseñanza de la historia supone, entonces, buscar la manera de romper con la circularidad sin fin y también de introducir un vacío señalando un punto de ausencia en el discurso homogéneo que todo lo anticipa (Pagès, 2017: 74).

Hortaz, unibertsitatean eskaintzen den Hezkuntzaren Historia irakasgaiak pairatzen du, alde batetik, gizartean orokortutako Humanitateekiko errezeloa, eta bestetik, hezkuntza-sistemak ikasleei eragindako historiarekiko desinteresa. Egoera horrek bi erronka garrantzitsu dakarzkio irakasgaiari: lehenengoa didaktikoa, irakasgaia irakatsi eta ikasteko prozesuan erabili beharreko estrategia eta baliabide didaktikoekin lotua dagoena, eta garrantzitsuena dena, baina artikulua honetan, espazio mugarengatik, lantzerik ez duguna; eta, bestea, epistemologikoa, hezkuntzako profesionalen prestakuntzan Hezkuntzaren Historiak duen zentzuari buruz gogoeta egitera behartzen gaituena. Zergatik eta zertarako Hezkuntzaren

Historiari buruzko irakasgai bat hezkuntzarekin lotura duten graduetako curriculumean? Artikulu honetan galdera horri erantzun posible bat ematen saiatuko gara. Horretarako Hezkuntzaren Historia jakintza-arloaren bi alderdi aztertuko dira: batetik, jakintza-arloaren epistemologia eta historiografia —gainetik bada ere—; eta bestetik, Hezkuntzaren Historiak irakasgai hartuta hezkuntzako profesionalen —pedagogo, irakasle zein gizarte-hezitzaileen— prestakuntzan izan dezakeen balio formatiboa.

Arlo biak, Hezkuntzaren Historia ikergai gisa eta formaziorako jakintza-gai gisa, paraleloan garatu dira, biak ere Europako estatuak Frantziako Iraultzaz geroztik sustatutako hezkuntza-instituzionalizazioaren testuinguruan. Estatuak eta beren politikek baldintzatu dute, beraz, Hezkuntzaren Historia jakintza-arloa. Hezkuntzaren Historia, zer esanik ez, estatuak izan ez diren beste marko batzuen inguruan ere landu daiteke (eta landu izan da), adibidez Euskal Herri mailan. Izatez, azken hamarkadetan horren inguruko ikerketa oparoak egin dira¹. Edonola ere, estatuak marko orokorra izan da Hezkuntzaren Historia, bai ikergai gisa bai irakasgai gisa, gehien baldintzatu duena, eta marko nagusi hori izango da artikulu honetan aztertuko duguna.

Laburbilduz, artikulu honen bidez, Hezkuntzaren Historiak hezkuntzako profesionalen formazioan duen balioa defendatuko dugu, baina xalotasunean erori gabe. Gure xedea ez da etorkizun hobeen eraikuntzan Historiaren ekarpena aintzatestea. Izan ere, gure lankide askok, Gizarte Zientzien Didaktikakoek batez ere, defendatzen dute, Historiak, etorkizunari begira, beste ezagutza-arlo batzuek baino ekarpen handiagoa egiten duela eta horretan, hain zuzen ere, funtsatzen dute haren prestakuntza-balioa. Alabaina, gu ez gatoz bat. Gure aburuz, Historiaren irakaskuntza ez da gizarte demokratikoagoak edo parte-hartzaileagoak eraikitzeko bermea, ezta garapen pertsonal eta sozialerako bermea ere, eta ez du akatsak errepikatzea saihesten, ezta sortuko diren arazoak konpontzeko formularik eskaintzen ere. Azken finean, Historiaren irakaskuntza etorkizun hobeen eraikuntzarekin lotzea modan badago ere, batez ere Hezkuntzako profesionalen prestakuntzaren kasuan, Historiak eskaintzen duen futurologia-ariketak, gure ustez, oso ibilbide laburra du. Haren ekarpena bestelakoa da, eta hurrengo lerroetan azaltzen saiatuko gara.

1. Euskal Herriko Hezkuntzaren Historiari buruzko berrikuspen historiografikoa egiteko dago eta mereziko luke ikertzea. Bitartean, arlo honetan aritu diren talde eta pertsonen aipu labur bat egingo dugu, lehen hurbilpen gisa. Euskal Hezkuntzaren Historiaren ikertzaile talderik garrantzitsuena UPV/EHUko Hezkuntzaren Teoria eta Historia Sailean kokatuta dago. Gaur egun sailaren izena beste bat bada ere (Hezkuntza Zientziak), bertan irakasle gisa aritu (izan) diren batzuek arlo honetan produkzio zabala dute, besteak beste, F. Basurko, P. Dávila, J. Diaz, G. Ezkurdia, I. Fernandez, J. Garmendia, P. Iztueta, H. Murua, L. M. Naya, A. Uribe-Etxebarria eta I. Zabaleta. Halaber UPV/EHUren baitan baina beste sail batzuetan (Didaktika eta Eskola Antolakuntza Saila eta Matematika, Zientzia Esperimental eta Gizarte Zientzien Didaktika sailetan batez ere), badira beste ikertzaile batzuk ikerketa-lan interesgarriak plazaratu dituztenak Euskal Herriko leku jakin edo proiektu zehatzen baten inguruan (adb. K. Perez Urraza, B. Bilbao, J. Azurmendi, A. Delgado, J. Kintana, R. Lopez-Atxurra eta abar). Nafarroan, berriz, Unibertsitate Publikoaren inguruan badira ikertzaileak, besteak beste, I. Lopez-Goñi, M. R. Berrueto, J. Laspalas eta abar. Ipar Euskal Herrian lan gutxiago argitaratu dira arlo honetan, baina B. Oihartzabalaren lan batzuk erreferentzialak dira. Unibertsitateetatik kanpo, erreferentzialko autoreak baditugu: J. Intxausti, G. Arrien eta abar.

1. Jakintza-arloaren kokapena eta definizioa

Hezkuntzaren Historiak (aurrerantzean, HH) bi jakintza-arlo batzen ditu: Historia eta Hezkuntza. Beraz, lehen galdera da: zer jakintza-esparruri dagokio gure diziplina? Gizarte-zientzia bat da ala giza zientzia bat?

Hezkuntzaren Historia diziplinaren kokapen akademikoak historialarien zein pedagogoen artean oraindik orain zalantza ugari sortzen ditu. Izan ere, diziplina honek biek in baitauka zerikusia: historiarekin eta pedagogiarekin. Gaur egun, hezkuntza-lanbideekin lotuta dauden fakultate, ikastegi unibertsitario eta hezkuntza-zentroetan soilik irakasten da, eta agian horregatik eman dezake gizarte-zientzien esparrukoa dela, nahiz eta, berez eta izatez, historiaren esparrukoa den eta, beraz, giza zientzietakoa².

Argitu behar dugun beste kontu garrantzitsu bat jakintza-arloaren izena bera da, luzaroan «Pedagogiaren Historia» deitu baitzaio gaur egun «Hezkuntzaren Historia» esaten diogunari. Gaztelaniaz, gainera, bi izenak erabili dira bata bestearen alternatiba gisa. Baina, kontzeptuarki zorrotzak bagara, *Hezkuntza* eta *Pedagogia* ez dira elkarren sinonimo: *Hezkuntza* gizadi osoarekin eta norbanakoen arteko interakzioekin loturik dago; *Pedagogia*, berriz, hezkuntzari buruzko gogoeta sistematikoa da.

Pedagogiaren Historia jakintza-arloa Filosofiaren Historiatik oso getu sortu zen; haren gehigarri bat zen, nolabait esateko. Gaur egun, ordea, iraganeko teoria, doktrina eta sistema pedagogikoen jatorri eta garapena aztertzeaz arduratzen da, edo, bestela esanda, hezkuntza-fenomenoekin zerikusia duten alderdi teorikoak eta haien izaera normatiboaz aztertzeaz. Hezkuntzaren Historiak, aldiz, fenomeno berberak aztertzen ditu, baina askoz modu zabalagoan, eta alderdi praktikoetan arreta berezia jarritz. Nolanahi ere, sinplekeria bat litzateke pentsatzea bata teoriak eta besteak gertaerak aztertzen dituztela, ez baitago, zinez, biak bereizterik. Gertaera guztien atzean pentsamendu, ideia edo proiektu bat baitago beti, eta, beraz, HHri buruzko ikerlanetan, ideia, pentsamendu eta proiektuak ere kontuan hartzekoak eta aztertzekoak dira. Azken batean, bi alderdiak landu behar dira, taxuz, hezkuntza-fenomenoak ulertuko baditugu³.

2. A. Escolanoren hitzetan: «La historia de la educación es, por la naturaleza de los métodos que utiliza en su trabajo científico, una disciplina histórica, especializada en la investigación de un sector de la realidad, a saber, el hecho educativo y las ciencias que versan sobre él. Su entidad es similar, en los planos estrictamente epistemológicos y metodológicos, a la historia general y a la de las demás historias sectoriales. El discurso histórico, por lo demás, comporta una racionalidad analítico-explicativa diferente de la empírica, en la que se apoyan fundamentalmente las ciencias de la educación» (Escolano, 1984: XX).

3. Hortik abiatuta, bat gatz V. Guichot-ek HHren ikerketa-esparruaren definiziorako egindako proposamenarekin: «En conclusión, somos de la opinión de optar por la denominación “Historia de la Educación”, para designar la historia de los procesos educativos, de los paradigmas educativos que se han ido sucediendo..., de las instituciones docentes en un sentido amplio, de las mentalidades, actitudes y comportamientos en el seno de unas sociedades con unas prácticas educativas determinadas, del rol social, cultural y pedagógico del maestro, en perspectiva diacrónica, de su articulación societaria en orden a la consecución de unos logros profesionales, culturales o sociales, de los condicionantes políticos que han propiciado un peculiar ordenamiento jurídico de la educación o de la tardía escolarización de los sectores marginados» (Guichot, 2006: 20).

HH, beraz, Historiaren adar bat da, eta edozein historia sektorial bezala, lotura estu-estua du gainerako historia sektorialekin, haiekin batera prozesu historiko baten barruan uztartzen baita. HHk zerikusi zuzen-zuzena du historia ekonomikoarekin, produkzio-moduek, finantzaketak eta antzeko faktoreek berebiziko eragina dutelako hezkuntzan; historia sozialarekin, hezkuntza-fenomenoak dinamika sozialen baitan daudelako (are gehiago: garai batean, adituek Hezkuntzaren Historia Sozialaz hitz egiten zuten); kulturaren historiarekin, eta ez da arraroa biak nahastea, hezkuntza eta kultura nekez bereiz baitaitezke; historia politikoarekin, hezteak dimentsio politiko nabarmena duelako; eta, nola ez, zientzien eta tekniken historiarekin, arlo horretako aurrerapenak hezkuntza-prozesuetan eragina dutelako (adibidez, eskolako ikasmaterialetan).

Laburbilduz: HH Historiaren parte da, historiografia orokorraren diskurtso epistemologiko eta metodologikoak bere-bereak dituena. Humanitateen esparruko jakintza-arlo bat da, beraz, baina estu-estu loturik dago gizarte-zientziekin, eta batez ere, logikoa denez, hezkuntza-zientziekin. Lotura-marko hori ez da beti era berean ulertu eta interpretatu izan, eta, horren ondorioz, sarritan, HH gizarte-zientziazat hartua izan da, eta ez, berez hala zegokion arren, zientzia humanistikotzat. Edozein modutan, argi dago gizarte-zientziek —demografiak, soziologiak, antropologiak— garrantzi handiko ekarpen kontzeptual eta metodologikoak egin diezazkioketela HHri.

2. Historiografia pedagogikoa

Historiografia pedagogikoa Alemanian sortu zen, 1799an, A. H. Niemeyer-en eskutik, zeinak hezkuntzari buruzko zirriborro historiko bat aurkeztu baitzuen, hezkuntzaren teoria baten oinarriak ezarri nahian⁴. Beste autore aleman bat ere nabarmendu beharra dago: Cramer hegeldarra, Humboldt eta Ranke-ren dizipulua, *Hezkuntzaren eta irakaskuntzaren historia bere bilakaera historikoan* izeneko liburua idatzi zuena 1832an. Cramer-ek hiru korrante batu zituen: a) idealismoa; b) positibismoa, itsu-itsu sinesten baitzuen datu eta dokumentuen balioan, eta behar-beharrezko irizten baitzion halakoak iturrien bidez jaso eta deskribatzeari; eta c) historizismoa, uste baitzuen gertaera historikoak, naturako fenomenoak ez bezala, guztiz singular eta errepikaezinak direla, eta, beraz, orokortu ezin daitezkeenez, historialariari gertaerak biltzea besterik ez dagokiola (Escolano, 1984). Hala, autore horiek eta XIX. mendearen amaieratik XX.aren hasierara bitarteko hezkuntzaren historiografia alemaneko beste ordezkari batzuek xedetzat hartu zuten pedagogiaren zientifikotasuna historikoki funtsatzea. Horixe izan zen Hezkuntzaren Historia deritzon jakintza-arloaren hasiera, eta Alemania erreferentzia ukaezina izan zen Europako beste herrialdeetako eta Ameriketako Estatu Batuetako adituentzat.

La horiek guztiek hezitzaileen formakuntza zuten helburu; hots, prestakuntza profesional eta kulturalerako, baita hausnarketarako akuilu izatea ere, eta noski inspiratzeko, «sus contenidos desempeñaban una función formativa, tanto en el aspecto moral, de orientación de la conducta, como metodológico, en cuanto a propuestas de intervención, sin olvidar su uso como cimiento de identidad nacional» (Guichot, 2006: 33).

4. Niemeyer-en lana, «Hezkuntzaren eta irakaskuntzaren historiari buruzko bilduma», liburu honetan argitaratu zen: *Hezkuntzaren eta irakaskuntzaren oinarriak* (Escolano, 1997).

Eskuliburu aleman eta frantses horiek⁵ hezkuntzaren aurrerabidearen gaineko narratiba bat azaleratzen zuten, garai desberdinetan antolatuta, eta garai bakoitza hezkuntzaren alorreko figura bikainen batek protagonizatuta, heroi gisara aurkeztuta, are nazioaren ordezkari ere, ikasleak haiekin identifika zitezten. Tröhler-en ustez, narrazio horrek modua ematen zien ikasleei gizarteak zer eskatzen zien jakiteko, hau da, lanbidea zertan zetzan ulertzea, alderdi profesionala eta egiteko nazionala ezagutzea. Beraz, garai hartan sustatutako historiografia hark balio handia izan zuen curriculumerako, baina ez ikasleriaren pentsamendu edo kontzientzia historikoa garatzeko, baizik eta haien formakuntza nazional-pedagogikoaren eta nazional-erlijiozkoaren oinarriak jartzeko. Hau da, etorkizuneko maisu-maistrak horren bidez jabetu ziren beren lanbidea, ezagutzaren transmisioarekin ez ezik, hezkuntza nazional horren hedatzaile izatearekin ere zegoela loturik; eta, hain zuzen ere, irakasleek gogo onez bete zuten funtzio hori, eta sustatu ere sustatu zuten (Tröhler, 2006).

Espanian, HHk, diziplina akademiko gisa, Eskola Normalen ikasketa-planeri lotuta mende batetik gorako existentzia daukan arren, zenbait autorek uste dute (Redondo, 1992: 40) haren onarpena berandu etorri zela, unibertsitatean berandu sartu baitzen. Izan ere, HH Eskola Normalen ikasketa-erreforman agertzen da aipaturik lehen aldiz, 1898an (Escolano, 1993: 65), eta 1939ra arteko Irakasle Ikasketetako plan guztietan jasotzen da ikasgai gisa. Harrezkero ondoko ikasketa-planetik desagertu zen (1945ekotik, 1950ekotik, 1967kotik eta 1971kotik) eta haren edukiak ikasgai orokorragoetan txertatu zituzten. Madrilgo Unibertsitatea izan zen Pedagogiaren Historia ikasgaia ematen lehena, 1932an, eta hurrengo urtean Bartzelonakoan ematen hasi ziren.

Unibertsitateko ikasketa-planetan eragin txikia izan arren, Espainian XIX. mendearen erdialdetik aurrera hasi ziren lantzen HH⁶, eta gero ere, unibertsitatean Pedagogiaren Historia diziplina akademiko gisa irakasten hasteak nabarmen igoarazi zuen arlo horren inguruko lanen produkzioa. European bolo-bolo zebiltzan korronteen eraginpean sortuak dira sasoi hartako obrak, batez ere historizismoaren eta positibismoaren eraginpean, eta garaiko hezkuntza-politikak legitimatzeko joera zuten denek (Guichot, 2006: 34-35). Espainiako Gerra Zibilaren ostean hasi eta 70eko hamarkadara bitarte, Espainiako HHren arloko produkzioak sekulako atzerakada sufritu zuen: atzerriko obra asko itzuli ziren, baina Espainian oso gutxi sortzen eta argitaratzen zen. Herrera Oria, Montilla, Solana eta beste autore gutxi batzuen argitalpenek balio zientifiko urria zuten, haien asmo nagusia apologetikoa eta doktrinatzailera baitzen. Salbuespenak ere egon ziren, ordea; esate baterako, Mª Angeles Galino-k 1960an argitaratutako *Historia de la Educación. Edades Antigua y Media* liburua jotzen da Espainian Hezkuntzaren Historiari buruzko ikerkuntzaren abiaburutzat.

5. Eskuliburu aleman eta frantsesak aipatzen dira, eta ez beste batzuk, historiografia hori izan zelako erreferente Espainiako (Costa, 2019) eta Portugalekoentzat (Fernandes, 2019).

6. Autore eta obren zerrenda aski ezaguna da: M. Carderera, *Diccionario de educación y métodos de enseñanza*, 4 liburuki, 1854-1858; A. Gil de Zarate, *De la Instrucción Pública en España*, 1855; J. M. de la Campa, *Historia filosófica de la Instrucción Pública en España desde sus primitivos tiempos hasta el día*, 1871; V. de la Fuente, *Historia de las Universidades, Colegios y demás establecimientos de enseñanza de España*, 4 liburuki, 1884-1889; M. B. Cossío, *La enseñanza primaria en España*.

Hona hemen Europan 60-70eko hamarkadara arte hezkuntzaren historiografiaren ezaugarri nagusiak, Escolano (1984: XIII-XIV eta 1997: 55-57) eta Guichot-en arabera (2006: 36-38):

- a) HHk lotura estua zuen filosofia edo ideia eta teoria pedagogikoen historiarekin. Lehenetsuna ematen zitzaion ideia eta teoria pedagogikoen historia azaltzeari, baina testuinguruan kokatu gabe, arrazionaltasun abstraktuaren barne-dinamikaren ondorio balira bezala, faktore sozial, kultural, ekonomiko eta demografikoen eraginik gabe.
- b) Joera idealista eta filosofiko nabarmena zuen «ideia pedagogikoen historia»ren eta jite positibistako «hezkuntza-erakundearen historia»ren arteko justaposizioa, baina hala ere, ideia pedagogikoak sakon aztertu gabe uzten dituen.
- c) Oker bikoitza irudikatzen zen lan hauetan, batetik figura pedagogiko bikainen inguruan edukiak artikulatzen zirelako, historiako subjektu nagusiak bailiran, eta bestetik, delako figura horiek berek teoriak proposatu eta,aldi berean, teoriok praktikan jartzen zituztela adierazten zelako.
- d) Historialarien iritziak diskurtso analitikoan txertatuta agertzen dira, historiografia mota honen asmo pragmatiko-morala erakusten duena. Kontakizun historikoaren funtzio pragmatiko eta moralizatzailea oso ohikoa zen, arestian aipatu dugun moduan, XIX. mendeaz geroztik, etorkizuneko maisu-maistren prestakuntzarako baliabidetzat hartzen zelako.
- e) Ideia pedagogikoei eta hezkuntzarekin lotutako gertaerei buruzko narrazio deskriptibo eta episodikoen nagusitasuna, oso modu zehatzean aurkeztuta: metatuta, azalpen sinplista eta murriztaileak erabilita, logika linealei jarraituz, eta kausalitate uniboko eta zuzenekin. Kontakizun horietako azpiko ideia gakoek (askatasuna, arrazoimena, aurrerabidea...) ematen zioten zentzua historialariak bildutako datu sortari.
- f) HHn ziharduten ikertzaileak askotarikoak ziren ikasketaz (filosofo, politikari, apaiz...), baina ia inor ez zen historialaria. Hori dela eta, beharbada, obra askok hutsune kontzeptual eta metodologiko nabarmenak dituzte.

3. Berrikuntza historiografikoa: historia sozialerantz biratzea

60ko hamarkadatik aurrera Frantzia eta 70etik aurrera Espainian, historiografia orokorrak bizi zuen berrikuntza-prozesuaren argitan, hezkuntzaren historiografia zuztarretik berritu zen. Laster baztertu ziren aurreko etapako ezaugarriak⁷.

7. Escolanoren esanetan: «Durante estas dos últimas décadas la historia de la educación se precipita en toda la dinámica de la nueva historia. Esta incorporación se hace visible en el uso de modelos cuantitativos, de enfoques adoptados de la historia social, de conceptos tomados en préstamo de la demografía, la economía y otras ciencias sociales y del lenguaje acuñado por las principales corrientes historiográficas (*Annales*, marxismo, estructuralismo, sociologismo, etc.). La asimilación de todo este bagaje se presenta a menudo, bajo la manifiesta actitud favorable a la modernización de los aparatos conceptuales y metodológicos, en composiciones eclécticas que combinan funcional y pragmáticamente todo tipo de aportaciones» (Escolano, 1993: 72).

Hortaz, argi dago bazegoela oinarri teorikoak, gaiak eta metodologia berritzeko gogoia (León, 1985; Tiana, 1988). Marko historiografiko berri horretan ekoiztako lanen ezaugarri nagusiak Guichot-en arabera (2006: 38-41) honako hauek ziren:

- a) HHri buruzko lanek asmo globalizatailea zuten, eta horregatik faktore ugari aintzat hartzen zituzten (ekonomia, antolaketa soziala, mentalitateak...). Asmo horretan bat egiten zuten marxismoak, fenomenoaren kondizio materialak aztertuz, eta Annaleen eskolak, *historia totala* egiten zuelako. Hezkuntza sistema sozial orokorrako baten gertaera partzialtzat hartzen hasi zen, hortaz haren ikerketa testuinguruan kokatutako marko orokorrarekin egin behar zen. Ikusmolde berriari eta harekin lotutako produkzioari Hezkuntzaren Historia Soziala deritzaio. Hezkuntzaren inguruko diskurtsoak, egiturak eta praktikak sortzen eta garatzen direneko testuinguruak aztertzen ditu historiografia mota horrek, eta arreta berezia jartzen die kolektiboari, egiazko subjektu historikoak haiek direlakoan, eta ez, ordura arte bezala, historiografia tradizionalak jasotako norbanako bikain eta apartekoei. Narrazio-eskema personalistak gaingitu izanak, gainera, bidea ireki zuen hezkuntza-gertaerekin lotutako faktore guztiak uztartzeko (arauak, teknologiak...) baita sistema soziala osatzen duten gainerako alderdiekin (ekonomia, demografia, gizarte-egitura, mentalitateak...) zer-nolako interakzioak dituen aztertzeko ere, eta, hori gutxi ez, eta horrek guztiak diziplinartekotasuna eta ikuspegi berritzaileak ere ekarri zituen berekin, Hezkuntzaren Historiako betiko gaiak (ideia pedagogikoak, hezkuntza-erakundeak, politikak...) beste modu batean ikertzeko aukera eman zutenak, baina gai berriagoak ahaztu gabe, hala nola alfabetatzea, haur eta emakumeen historia, landa- eta hiri-giroko hezkuntzarena, eskolatzaren inguruko mentalitate eta jarrearena, curriculumarena, sektore sozial bazterreko eta minoritarioei hezkuntzan emandako arretarena, hezkuntza-sistemen historia konparatua, etab.
- b) Historiografia berriak denborazko egiturari ere eragin zion, historizismoak eta positibismoak planteatzen zituzten tenporaltasun uniforme eta mekanikoak berrikustearen ondorioz, eta, hala, zenbait tenporaltasun-erritmo eta -maila desberdin identifikatu zituen, elkarri gainjar zitezkeenak.
- c) Historia narratiboaren ordean, historiografia berriak problematizazioaren alde egin zuen. Gaur egungo kezkek, arazoak eta auziak argitzen: horretantxe lagundu beharko luke Hezkuntzaren Historiak. Iragana gaur egungo ikuspegitik begiratuta ikertzea da kontua.
- d) Aldaketa epistemologiko handia ekarri zuen, hezkuntzaren historialariak metodo zientifikoa erabiltzen hasi baitziren: problemak formulatu, hipotesi egiaztagarriak planteatu, ondorioak iturriekin kontrastatu, etab.

Horrela lerrokatu zen HH historia sozialarekin, historia orokorraren testuingurutik kanpo uzten zuten lanak atzean utziz, hau da, irizpide pedagogiko hutsez edota erudizio positibista-historizista antzuen arabera egindako historiografia gaingituz, eta, horren ordean, eskema orokorrarekin txertatutako historia sektorial baten alde egin zuen, azalpen zientifikoa zorrotzen arabera eraikitakoa (Escolano, 1993: 72).

Espanian historia sozialak gora egitearekin batera, 80ko hamarkadaren joanean, hezkuntzari buruzko ikerkuntza historiografikoak ere gora egin zuen, HHko historialariak historialari orokorregana hurbiltzeari esker, eta bien arteko elkarlanari eta topaketa zientifikoetan elkarrekin parte hartzeari esker⁸. Beste faktore batzuek ere lagundu zuten hezkuntzaren ikerkuntza historiografikoaren garapen horretan, hala nola Espainiako Pedagogia Elkarteko Hezkuntzaren Historia Sailak 1982an antolatutako Hezkuntzaren Historiari buruzko lehen topaketek (Primer Coloquio de Historia de la Educación) eta Espainiako Hezkuntzaren Historia Elkartek (SEDHE) orduantxe hasi zituen eta gaur egun ere antolatzen dituen topaketa zientifikoek (Güereña, Ruiz Berrio eta Tiana, 1994).

4. Postmodernitatearen eta hipermodernitatearen korrante zurrunbilotsuetan barrena

Korrante historiografiko klasikoak, hala nola funtzionalismoa, marxismoa eta estrukturalismoa, berritzaileak izan ziren hasieran, apurka-apurka krisiak jo zituen arte. 1996an, HHn erreferente den *Paedagogica Historica* nazioarteko aldizkariak zenbaki monografiko bat atera zuen argitara postmodernismoak diziplina akademiko horri ekarritakoari buruz, eta, zenbaki horretan bertan, Escolanok (1996) sumatu zuen aurreko hamarkadetan erabilitako eredu estrukturalistek hezkuntzaren historiografian nekea sortzen zutela. Teoria postmodernoen haize berriak Historia zeharkatu ondoren, jakintza-arloaren berrikuspen eta gogoeta epistemologiko aldi bati ekin zitzaion. Postmodernismoak gogor kritikatu zituen historia soziala, estrukturalismoa, etab. Ukatu egin zuen iragana objektibotasunez berreraiki zitekeela, testuak eta/edo dokumentuak ez direlako iraganeko gertaeren proba erreal eta objektiboak, ezpada diskurtsoak eta irudikapenak, gizarte jakin bateko edo pertsona baten (subjektibismoa) kultura eta aurreiritzi partikularren isla direnak. Horrenbestez, postmodernismoak diskurtso eta irudikapenen analisisian jartzen du azpimarra, horrek interpretatzeko modua emango digulakoan. Ez du inolako ziurtasunik ematen, egia perspektiba-kontua baita haien ustez: erlatiboa, alegia. M. A. Cabrera-ren arabera, testuinguru berri honek, modernitatearen krisialdiak jotakoa, eta historiografia postsozialaren agerpenak historiako (zein HHko) ikerketa-objektua atzera ere definitu beharra ekarri dute:

8. Escolanoren ustez, hurbilketa posible izan zen historialari orokorren historiografian emandako aldaketei esker: «También es evidente que los historiadores generales, a medida que su discurso se ha ido haciendo más “social”, se han tenido que aproximar al conocimiento de las estructuras y mecanismos de formación de las sociedades, cuyas relaciones con la educación son incuestionables. Al interesarse estos por la función que ha podido desempeñar la educación en la modelación y cambio de las mentalidades colectivas, en la formación de la intelligentsia de las sociedades y clases populares o en la implementación técnica de determinados procesos económicos, entre otros supuestos, han desembocado inevitablemente en la historia de la educación. Estas relaciones de interdependencia han llevado a la convicción de que la historia de la educación, aunque figure en la ordenación académica formando parte del *currículum* de las ciencias de la educación, es, por la naturaleza de los métodos que utilizara en su trabajo y por los temas de que se ocupa, una disciplina histórica especializada y no una ciencia pedagógica» (Escolano, 1993: 71).

El propósito de esta [investigación histórica] no es ya el de reconstruir las ideas, las motivaciones o el universo cultural de los actores históricos, como era el caso de la historia comprensiva tradicional. No se trata ya tampoco de reconstruir el contexto social de los actores históricos, pues éste es igualmente incapaz de proporcionar una explicación satisfactoria de la conducta de éstos. Por supuesto, tanto las ideas y motivaciones como las condiciones sociales que habitan los individuos continúan siendo la materia prima con la que trabaja el historiador. Pero, a partir de ahora, el objeto prioritario y último de su indagación es el de reconstruir la mediación de los imaginarios sociales o marcos categoriales en cuyo interior habitan, piensan, se desenvuelven y actúan dichos actores históricos. Pues sólo la toma en consideración de este tercer elemento y de su mediación activa en la interacción entre los individuos y su mundo nos permite explicar las formas de conciencia y las modalidades de acción que conforman los diversos fenómenos o procesos históricos. El estudio del lenguaje, en tanto que patrón de significados, deviene así el núcleo central y objeto primordial de cualquier trabajo de investigación histórica (Cabrera, 2005: 51-52).

Hala, lehenestekotzat jo ziren ikergaien artean, bizitza soziala arautzen duten kontzeptuen genealogia historikoa nagusitu zen argi eta garbi, horrek subjektuei ekiteko ahala zerk ematen dien jakiteko modua ematen duelako.

Hona hemen hezkuntzaren historiografia postmodernoan lerratutako lanen ezaugarri nagusiak (Guichot, 2006: 45-51):

- a) Objektu historiko-pedagogikoaren dekonstrukzioa: zernahiren historia konta daiteke, eta gai bakoitzari ezin konta ahala ikuspegitik hel dakiok; hori dela eta, ikergai berri asko sortzen dira, ikerkuntza pedagogiko tradizionalak sekula arretarik jarri ez dien fenomenoei buruzkoak, batez ere bazterrean dauden eta ahotsa bera ere ukatu zaien gizataldeei buruzkoak.
- b) Aldaketa metodologikoak. Ez zaie uko egiten gizarte-zientziekin lotuago dauden metodo kuantitatibo eta kualitatiboek, baina guztiz bestelako izaera duten beste batzuk ere erabiltzen dira osagarri modura, hala nola biografia, fenomenologia, ahozko historiaren hermeneutika eta etnologia; historiak narratzora itzuli behar lukeela azpimarratzen duten joeraren parte direnak. Ikuspegi horien ildotik jarraituz, hain zuzen, korrante guztiz berriak ere agertu dira: i) hezkuntzaren mikrohistoria, errelato historiko handien itzalean egon diren gai, talde, genero eta hizkuntzak aztertzen dituena; ii) irakaskuntzaren historia materiala, etnohistoriak induzitua, eskoletako material eta erreminten bidez hezkuntzarekin lotutako gertaerak espikatzen saiatzen dena. Ikuspegi horren arabera, objektuek, eskolaren ezaugarriak —egiturak, prozesuak eta emaitzak— adierazten dituzte, baita hezkuntzaren teoria eta praktika gidatzen dituzten balio, ikuskera eta metodoen berri eman ere; iii) hezkuntzari buruzko mentalitateen historia, ikertzen dituena esparru hezitzailearekin lotutako mito, balio eta irudi mentalak, eta ikuskera kolektiboek ezkutatzen dituzten jokabide, adierazpen eta isiltasunei erreparatzen diena; iv) hezkuntza-politikaren historia berria, alderdi juridiko eta politikoetan ez, baizik eta hezkuntza-politika eraldatzen duten prozesuen azpian dauden elementu kultural eta irudikapenekin lotutakoa; v) ideia pedagogikoen historia berria, pentsamendu pedagogikoaren historiaz

interesatzen dena, bai, baina gizarteek teoriei eta pedagogoei egiten dieten harrera erreala aintzat hartuz betiere.

Bistan da, beraz, postmodernitateak sekulako ekarpena egin diola HHri, eta erronka izugarriak bezain erakargarriak ekarri dizkio (Ferraz, 2005: 190): modua eman du pentsatutakoa birpentsatzeko, bai eta bide berriak seinالاتu ere informazio-iturriak, testualak izan edo ez, aztertzeke eta iturriek diotena praktikekin, diskurtsoekin eta testuinguruekin erlazionatzeko ere bai. Postmodernismoak modua eman digu pentsatzeko une erabakigarrietan bide asko eta askotarikoak urratzen direla, eta ez bakarria.

Nóvoa (1996) izan zen lehena, Iberiar penintsulako herrialdeetan HH lantzen zutenen artean, postmodernitatearen bideak urratzera ausartu zena eta galdera berriak proposatu, narratiba historikoari buruzko ikuspuntu askotarikoak aintzat hartu eta bestelako esanahiak bilatu zituena, hau da, hura izan zen lehena «beste historia batzuk imajinatu» zituena. Hala, diskurtso hegemoniko eta totalizatzaileei uko egin, eta gai, metodo eta estilo narratibo berriak proposatu zituen, diziplinarteko planteamenduen beharra azpimarratzeaz batera.

Gaur egun, HH jakintza-arloaren ziurgabetasuna erabatekoa da, ez da mugatzen eztabaida historiografiko huts batera. Izan ere, postmodernitateak Historia zelatatzen du. Postmodernoen ustez, Historia ez da gai kontakizun fidagarriak eraikitzeke. Horregatik, (hezkuntzaren) historialari batzuei postmodernismoak enbarazu egiten die. Hori gutxi balitz bezala, adituek, oraindik ere, eztabaidatzen jarraitzen dute HHren izaeraren, ikergaien eta zentzuaren inguruan, Aldrich-en (2014) eta Viñao-ren (2016) lanek ederki asko erakusten dutenez.

Postmodernismoaren aurrean, hipermodernitateak ezagutza historikoa posible dela eta hura eskuratu nahi izatea zilegi dela aldeztu du⁹. 1997an, Richard Evans-ek historiaren aldeko artikulua bat argiratu zuen, eta, bertan autore postmodernoen kritikak ahaztu gabe, jakintza historikoaren ekarpenaren balioa defendatu zuen:

So when Patrick Joyce tells us that social history is dead, and Elizabeth Deeds Ermarth declares that time is a fictional construct, and Roland Barthes announces that all the world's a text, and Hans Kellner wants historians to stop behaving as if we were researching into things that actually happened, and Diane Purkiss says that we should just tell stories without bothering whether or not they are true, and Frank Ankersmit swears that we can never know anything at all about the past so we might as well confine ourselves to studying other historians, and Keith Jenkins proclaims that all history is just naked ideology designed to get historians power and money in big university institutions run by the bourgeoisie, I will look humbly at the past and say despite them all: it really happened, and we really can, if we are very scrupulous and careful and self-critical, find out how it happened and reach some tenable though

9. J. M. Fernández Soria-k, adibidez, bigarren Ilustrazio bati buruz hitz egin du, oraingo egoeran HHk gainditu beharko lituzkeen bi oztopo nagusiak aipatzeaz batera: batetik, arrazoiaren absolutismoa; eta, bestetik, errelato legitimatzaile handiak, subjektu plural eta dimentsioaniztunak aztertzea, isilduei eta isilaraziei ahotsa ematea eta protagonista berriak agertzea eragozten dutenak. Horiei eta beste desafio batzuei aurre egitea omen da bigarren Ilustrazio horren helburua, eta, horretarako, autoreak Hezkuntzaren Historia politikoa eta Hezkuntzaren Historia kultural berria egitea defendatzen du (Fernández Soria, 2005).

always less than final conclusions about what it all meant (Evans, hemen aipatua: Aldrich, 2003: 143).

Horrenbestez, guk ere, Historia beharrezkoa eta onuragarria dela uste dugu. Hau da, Historiak benetan jazotako fenomenoak aztertzen ditu: benetan ezagut ditzakegun fenomenoak, baldin eta zuhur aztertzen, metodologikoki zorrotz jokatzeko eta emaitzak modu kritikoan kontrastatzen baditugu, eta betiere argi badugu gure ondorioak ezin direla behin betikoak izan, etengabe eraiki eta berrikusi behar ditugula baizik. Beraz, honezkero ezin da orain arteko Historia bera egiten jarraitu, ezta, beraz, Hezkuntzaren Historia bera egiten jarraitu ere. Viñaoren hitzetan:

... después de la historia social y el revisionismo críticos, de Foucault y de Certeau, del giro lingüístico, el posmodernismo y la teoría de la recepción (Escolano, 2000; Viñao, 1996), del auge de la nueva historia cultural y de la adopción de métodos y enfoques etnográficos y antropológicos por los historiadores, así como de la fragmentación, dispersión y discontinuidad producidas por la carencia de pensamiento global y de un paradigma metodológico y epistemológico unificador, no es posible seguir haciendo la misma historia ni, por tanto, la misma historia de la educación (Viñao, 2002: 243).

Joan den mendeko 90eko hamarkadatik, nolabaiteko balkanizazioa edota sakabanaketa antzematen da hezkuntza-arloko ikerketa historikoetan. Hau da, hezkuntza-fenomenoren baten dimentsio puntuala zuten azterlanak nagusitzen hasi ziren, estilo nabarmen positibistarekin, sarritan nahikoa kontraste kritiko, teoriko eta konparatiborik ez zutenak (Escolano, 1993: 77). Escolanok duela 25 bat urte antzemandako joera hori, gaur egun, postmodernitatearen ifrentzuarekin, nabariagoa da. HH jakintza-arloaren diziplina-eremua eta aztergaia ikaragarri zatitu baitira, eta gaien eztanda eta ekoizpen akademikoa hain da izugarria, non ia ezinezkoa baita ikuspegi historiografiko panoramiko oso bat eskaintzea. Güereñak, Ruiz Berriok eta Tianak elkarlanean egindako azken azterketa historiografikoan, honako balantze historiografiko hau egin zuten:

Globalmente, la historia de la educación en España goza de buena salud. El volumen cuantitativo de la investigación se sitúa a un buen nivel, nuevas temáticas han hecho su aparición, algunas de las cuales aparecen mencionadas en este libro, otras más tradicionales se han consolidado. Desde luego, la importancia de las conmemoraciones y efemérides diversas, que orientan en cierto modo la investigación (no siempre en un plano científico), plantea varios problemas que convendría resolver con programas colectivos de investigación que obedezcan a otros parámetros que el localismo o la conmemoración (Güereña, Ruiz Berrio eta Tiana, 2010: 30).

Bestalde, eta eztabaidarako, hezkuntzaren historiografiari buruzko sakoneko gai bat planteatu nahi genuke. Gure errepasso laburrarekin, agian, azken 250 urteotan hezkuntzaren historiografiak linealki eboluzionatu duelako ilusioa piztu dugu. Baina M. Depaeperekin (2007: 178) bat eginez, aipatu ditugun etiketa historiografikoak, ikuspegi dibergente ugari biltzen dituzten konbentzio historiografiko hutsak dira. Zalantzarik gabe, XIX. mendeko lehen lanetatik gaur egunera arte, kontakizun historikoa aldatu egin da, eta egungo ekoizpena kalitate handiagokoa da, aipatutako antzinako lan alemaniar edo frantsesak baino, metodologia zientifikoagoarekin

egiten baita. Hortaz, azken hamarkadetako lanak aberatsagoak eta konplexuagoak dira, eta haien irakurketak eta azterketak hobeto asetzen dituzte gure irizpide eta gustu metodologiko eta arauemaileak, baina, horregatik, ezin da ondorioztatu gaur egungoek interes gutxiago dutenik garai batekoek baino. Güereña, Ruiz Berrio eta Tianaren aurreko aipuan (2010: 30) nabarmena da egungo historiografian badirela ikerketa-galderetatik kanpo kokatutako bestelako faktoreak jokoan.

5. Hezkuntzaren Historiaren ekarpena hezitzaileen prestakuntzan

Historia elementu garrantzitsua da, eta izan da, pertsonen prestakuntza arautuan, dela eskola-adineko haurrentzat, dela bigarren mailako eta unibertsitateko ikasketak egiten ari diren gazteentzat, dela pertsona helduentzat. Arestian aipatu moduan, HHren irakaskuntzak, historian zehar, funtzio moralizatzaile eta ideologizatzailea izan du irakasleen prestakuntzarekin lotutako ikasketa-planetan ezarri zenetik. Viñaoren hitzetan XX. mendeko 60ko hamarkadara arte HHren prestakuntza-balioa lau arlo hauetara mugatzen zen:

- El conocimiento de ejemplos edificantes ofrecidos como guía o modelo.
- La obtención de lecciones útiles del pasado a modo de recetas aplicables en un determinado momento.
- La obtención y muestra, a partir de un esencialismo normativo, de ideas o valores sólidos, intemporales y estables acerca de lo que debe ser la educación.
- La configuración del pasado como un lugar de citas y referencias al que recurrir en un momento dado, bien como argumento de autoridad, bien como muestra de la posesión de un determinado bagaje cultural (Viña, 2005b: 46).

Gure ustez, HHk gaur egungo ikasgelan ez luke helburu moral, eredugarri edo apologetiko edo proselitistatik bete beharko. Ez litzaioke probetxu ideologikorik atera beharko, eta ez dugu uste proiektu bat mistifikatzaera edo heroi baten gurtza sustatzaera bideratu behar denik, edo iraganeko lezioak sortzaera. Gure zereginak, Depaeperi (2007) jarraituz, hezkuntza-iragana desmitologizatzaera bideratuta egon beharko luke. Ez gara asepsia irakaskuntzan edo ikerketan defendatzen ari, baizik eta onura intelektuala ateratzea planteatzen dugu, bestelako probetxu ideologikoak saihestuz. Gure helburuak dira: historikoki pentsatzen ikastea, oraina birpentsatzea edo fenomenoak testuinguruan kokatzea. Hortaz, Hezkuntzaren Historiaren irakaskuntzan/ikaskuntzan diskurtso apologetikoak gainditu behar dira, kondairak eta mitoak elikatzen dituztenak, inflazio historiografiko alferrekoa eragiten dutenak eta ezagutza historiko-hezitzaileari ekarpen txikia egiten diotenak.

5.1. Hezkuntzaren Historia irakasgaia unibertsitatean

Oro har, historiarekin lotutako irakasgaiak gaitegi oso luzeak eta zabalak izan ohi dituzte. Ohikoa da, pentsamendu historiko erreflexiboa garatzearen aurrean, joera memoristiko zein entziklopedistikoa nagusitzea. Ikusiko dugunez, sarritan Hezkuntzaren Historian ere bai. Esate baterako, UPV/EHUko Pedagogia eta Gizarte Hezkuntzako graduetan irakasgaiaren gaitegia osatzen duten zazpi gaiak erronka izugarria planteatzen diote irakasleari, ikasleen ikaskuntza autogidatua eta

esanguratsua bilatzen baldin badu. Bata edo bestea aukeratu behar da, biei heltzea ezinezkoa baita. Zalantza gabe, UPV/EHUko IKD metodologiarekin bat eginez, bigarrenari eman behar zaio lehentasuna, hau da, ikasleen ikaskuntza-prozesu autonomo, autorregulatu eta esanguratsuari.

Hala ere, irakasgaiaren gaitegiaren inguruko iruzkin labur bat egin nahi genuke. Hasteko ikus dezagun zeintzuk diren gaitegia osatzen duten gaiak. Ikuspegi panoramikoa honako hau litzateke: ikasgaia Mesopotamia eta Egiptoren hezkuntzari buruzko azalpen batekin irekitzen da, gero Grezia eta Erroma datoz, Erdi Aro kristauarekin jarraitzeko, Aro Modernoarekin segituz eta azkenik Aro Garaikidearekin amaitzeko, non arreta berezia eskaintzen baitaie haurtzaroko hezkuntzari, alfabetatze-prozesuei eta hezkuntza-sistemen sorrerari. Tankera horretako gaitegiak arruntak dira unibertsitatean eta Costak irakasgaiaren programa berriz diseinatzea proposatzen du, orain arte izandako inertziak gainditzearen alde lerratuz:

Hay que reestructurar el «programa» habitual de Historia de la Educación; dada su extensión, dicen algunos, pero también porque ha llegado a fijarse como «cosa dada» a transmitir al alumnado, de modo mecanicista, a través de un orden discursivo y práctico petrificado, bajo la forma dominante de un metarrelato historicista de cañamazo ilustrado constituido bajo la retórica del progreso. Se ha consolidado como un canon estereotipado con un orden cronológico (casi un a priori) y una estructura firme de temas, personajes y obras (Costa, 2009: 704).

Izan ere, UPV/EHUko HH irakasgaiaren adibidera bueltatuz, gaur eguneko gaitegia oso zabala den arren, hutsune geografiko eta kronologiko handiak ditu, joera etnozentriko (eurozentriko) eta erlijioso argiak (kristautasunaren aldekoak), eliteek jasotako hezkuntza formalera oso bideratuta, gizonen hezkuntza-ibilbideei oso lotuta, eta gizateriaren zein hezkuntzaren aurrerapenari buruzko diskurtso inplizitu batekin. Funtsean, gaitegi horrek indartzen du Europako mendebalde kristauaren hegemonia (hezitzailea) gainerako herrialdeen gainetik, bai eta haren nagusitasun kulturala ere. Darwinismo sozial eta kultural hori arriskutsua da, eta, jarraian ikusiko dugun bezala, irakasgaiaren zentzuari eta garrantziari buruzko hausnarketan, HHren irakaskuntza-ikaskuntzarekin bilatzen dugunaren guztiz kontrakoa da.

Bestalde, argi izan behar dugu nondik begiratzen ari garen hezkuntza-arloko fenomeno bat historikoki aztertzen ari garenean (adb. alfabetatzeak ilustratzen gaitu ala akulturatzen?). Ildo horretan, HHren diskurtsoa eta haren irakaskuntza deseraiki, desmitologizatu eta dekolonizatzeke beharra defendatzen dugu (Ramallo, 2018). Helburu horretan ikasleak konprometitu nahi ditugu, haientzat propio diseinatutako zereginen bidez, haiekin batera kontakizun historiko berriak sortuz (Levstik, 1997; Pagès, 2017).

5.2. Orainaldiaren birpentsatzea eta problematizatzea

Badirudi jakintza-arlo batzuek, hala nola fisiko-naturalek edo gizarte-zientziek, humanitateek ez bezala, inguratzen gaituen egungo errealitatea hobeto ulertzen lagun dezaketela. Baina oraingo eta iraganeko errealitatea forma anitzekoa eta konplexua

da, gorabeheratsua eta kaotikoa ez esatearren (Viñao, 2016: 30). Konplexutasun hori ulertzen Historiak bere ekarpena egin dezake. Izan ere, hezkuntza-fenomenoak bere testuinguruan kokatzen eta jasandako bilakaera ulertzen laguntzen du. Gertaeren dimentsio historikoa ulertzeko ezinbestekoa eta oso onuragarria da, orainaldian errotutako Hezkuntza Zientziek eta gainerako zientziek ez baitute egiten.

Gaur egun, historialarien komunitate osoa, edozein espezialitatetako dela ere, bat dator historia oro orainaldikoa dela dioen ideiarekin; izan ere, historiaren idazketa orainaldian gauzatzeaz gain, aztertzen dituen gaiak, interesak edo arazoak gaur egungo kontuetatik datoz. Beraz, ekoizpen historiografikoak historialarien egungo testuinguru historikoari erantzuten dio. Adibide paradigmatico bat emakumeei buruzko historia izan liteke, gizartean emakumeen ahalduntze progresiboarekin ugaritu den aztergai historikoa. Beraz, Historia nolabait esateko egungo testuinguruaren eta iraganeko testuinguruaren arteko interpelazioa da:

En otros casos, hay quien, como Marc Depaepe (1993a, pp. 32-36), tras citar la conocida frase de Lucien Febvre de que «la única lección de la historia es precisamente que no ofrece ninguna lección», y dar cuenta de la serie de lugares comunes sobre el valor y utilidad de la historia de la educación, acaba justificando su existencia simplemente por su capacidad para situar el pensamiento y la praxis educativa actuales en un contexto temporal más amplio que muestre como llegaron a configurarse. Al fin y al cabo la historia, como decía Albrich (1993: p. 151), no es más ni menos que «aquello que una época encuentra de interés en otra», es decir, historia desde el presente (Viñao, 2016: 24).

Beraz, aipuari jarraituz, Historia aukera bat da geure burua birpentsatzeko eta orainaldiari dagokion gizarte-erakuntza horretan birkokatzeko, baina perspektiba hartuta.

Permite mantener una cierta distancia ante los puntos de vista contemporáneos, las concepciones establecidas, los estereotipos y los prejuicios. Esa distancia contribuye a proteger de toda forma de fundamentalismo. La variedad de puntos de vista, explicitada en la historia, puede introducir en las ciencias pedagógicas un pluralismo saludable (Depaepe, 2009: 28).

Historikoki pentsatzen ikasteko aukera ere ematen du Historiak. Zentzu horretan, pentsamendu historikoa baliabide epistemologiko, teoriko eta metodologikotzat hartzen dugu, hezitzaileek beren gogoeta eta aborlatze pedagogikoak aberasteko balio dezakeena, onuragarria baita hezkuntza-praktikak eta horien berezitasunak ezagutzeko, dimentsio historiko eta problematizatzaile batetik (García Molina & Sáez Carreras, 2007: 42-43; Viñao, 1997: 48). Historia ez da hori egin dezakeen diziplina bakarra, beste diziplina batzuekin uztartzea eta diziplinartekotasunera irekitzea oso onuragarria izan daiteke hezitzaile baten prestakuntza- eta lanbide-garapenerako.

Laburbilduz, eta Viñaoren hitzetara bueltatuz, HHren gaur eguneko prestakuntza-balioa honako hau izango litzateke:

- Un enfoque o comprensión genealógica de la realidad como construcción social e histórica.
- Una perspectiva crítica y desmitificadora del pasado, de los usos, abusos, manipulaciones y mitificaciones.
- Una forma de mirar la realidad que muestre su temporalidad, para desmontar, por ejemplo, aquella forma de ver el mundo que considera que todo va a seguir siendo igual en el futuro.
- Un enfoque que muestre la complejidad y diversidad del pasado y que, al mostrarla, ofrezca la posibilidad de observarla con cierto relativismo, poniendo en cuestión lo no cuestionado y relacionando cuestiones habitualmente no vinculadas. Que ofrezca respuestas y plantee preguntas e incertidumbres.
- El desarrollo del pensamiento narrativo, construcción de narraciones con relatos entrecruzados, en el que se relacionan diversas cuestiones.
- Situar el presente en un momento dado en relación a una serie de continuidades y cambios dentro de procesos de larga duración (Viñao, 2005b: 55-56)¹⁰.

HHk geroko hezitzaileen prestakuntzan ekarpen handia egin badezake ere, Viñaoren prestakuntza-balio horiek lortzeko ezinbestekoa da gure irakaskuntza aldatzea. Segidan hiru proposamen handi jaso ditugu, neurri handi batean jakintzarloaren bilakaera epistemologikoarekin bat datozenak: lehena, inertziak gainditzea; bigarrena, diziplinaren kanon tradizionalarekin haustea, eta, hirugarrena eta azkena, HHk orainarekin duen harremana berreraikitzea eta berridaztea. Hasteko, Costak inertziak honela gainditzea proposatzen du:

Es preciso superar una historia de la pedagogía idealista, apriorística, esencialista, normativa, a favor de una necesaria mirada genealógica y crítica sobre los fenómenos educativos como construcciones históricas; una mirada contextual, comparativa y atenta a los procesos de larga duración y a su análisis. Una posición que, sin duda, nos alejaría de una visión acumulativa del saber histórico (Costa, 2009: 705).

Horretarako, zalantzarik gabe, egunen batean ikasgaiaren gai-zerrendaren orientazioa aldatu beharko dugu, kanon moduko hori deskanonizatuz:

Una Historia de la Educación en la que se estudien problemas relevantes en atención a las exigencias y demandas formativas del público a formar, es decir, una Historia de la Educación profesionalmente relevante, que exige, pues, un modelo disciplinar descanonizado y abierto a oportunas reformulaciones, alejado del orden cronológico y de la estructura temática correspondiente a un cánón tradicional (Costa, 2009: 706).

HHk gaur egungo egoerarekin duen harremanari dagokionez, oraina problematizatzea eta historikoki pentsatzea eskatzen dugu, eragiten diguten arazoan jatorria eta esanahia ulertu eta azaldu nahi badugu, eta horrek, zalantzarik gabe, Hezkuntzaren Historia berrinterpretatzea, berreraikitzea eta berridaztea dakar.

¹⁰. A. Viñao irakasle emerituak askotan hausnartu du gai horri buruz. Bere lehen sistematizazioa lehenagokoa da (Viñao, 1997: 48).

Baina, irakasgai horren irakaskuntzarekin lotutako eskuliburuek ez dute ikuspegi hori jasotzen, ezta azken lau hamarkada hauetako gogoeta epistemologikoak ere. Mamotretoak eta/edo erudizio-ariketa handiak izaten jarraitzen dute (Costa, 2009: 707). Ildo horretan, ezinbestekoa da ikerketa irakaskuntzarekin berriro lotzea, eta XXI. mendearen ikuspegitik Hezkuntzaren Historia berridazteko eta laburtzeko lan hori egiteko taldea(k) eratzea.

6. Ondorio gisakoa

Hezkuntzaren Historia (HH), irakasgai gisa, hezkuntzari lotutako karreretan ikasten da. Pedagogia, Gizarte Hezkuntza, Haur Hezkuntza eta Lehen Hezkuntzako graduetan dabilzan ikasleak dira HH ikasi eta gainditu behar dutenak. Eta oraindik ere gaitegi entziklopediko eta linealei egin behar diete aurre. Hezkuntzaren Historia Mesopotamiatik gure egunetaraino kontaktzen zaie, aurrerabide-idea inplizitu eta eurozentrikoekin jokatur. Normalean, gainera, ez dira egitarau horren inertzia ideologikoak agerian jartzen ezta kuestionatzen ere.

Egungo egoera honen jatorriak arakutzen saiatu gara artikulu honetan. Ikusi dugu HH izaera bikoitzez sortuz zela XIX. mendean: batetik irakasle eta pedagogoen prestakuntzarako baliabide gisa, eta bestetik bere baitako ikergai gisa.

Hezkuntzaren Historia, ikergai gisa, hasiz joan da denboran zehar. Europako testuinguruan hiru etapa nagusi bereiz daitezke. 1) XIX. mendetik 1960-70eraino nagusi izan zen Hezkuntzaren Historia ulertzeko ikuspegi tradizionala: idealista, positibista, deskriptiboa, ideia ilustratu orokorretan inspiratua, teoria pedagogikoetan eta pedagogo «handietan» enfasia jartzen zuena eta sarritan funtzio moralizatzailea zuena. 2) 1960-70etik aurrera historia sozialaren ikuspegia nagusitu zen (marxismoa, estrukturalismoa eta abar): Hezkuntzaren Historia bere barne-bilakaeran eta pertsonaia «handietan» zentratu ordez testuinguru sozialean kokatzeko eta aztertzeke ahalegina egin zen. Faktore ekonomiko, demografiko eta gizarte-egiturei garrantzia eman zitzairen eta aurrerabide-idea mekanikoen tokian hezkuntzaren inguruko fenomenoak problematizatzeraz eta metodo zorrotzagoekin aztertzeraz jo zen. 3) 1990etik aurrera postmodernismoaren korronea iritsi zen Hezkuntzaren Historiara. «Errealitate» ustez objektiboak aztertu beharrean, diskurtso eta irudikapen sozialen analisiak lehentasuna hartu zuen, eta kontakizun handien tokian ordura arte gutxi landutako gai, talde eta subjektu berriak aztertzeraz jo zen. Gaur egun, Hezkuntzaren Historia loraldi betean dago, eta esan liteke beste edozein historia sektorial bezain garatuta dagoela. Heldutasun horren emaitza dira Hezkuntzaren Historiaren ikertzaileek egin dituzten hausnarketa epistemologikoak, non arloaren erronka, indargune eta ahuleziak agerian jartzen dituzten.

Hezkuntzaren Historiak ikergai gisa ibilbide oparoa egin duen bitartean, ezin da beste horrenbeste esan haren irakaskuntzari dagokionez. XIX. mendean nabarmendu zen diziplina akademiko gisa, hezkuntzari lotutako ikasketetan. XX. mendearen joanean, ordea, gero eta presentzia urriagoa izan du ikasketa-planetan, ia desagertzeraino. Balantzea, beraz, kontraesankorra da. Gainbehera eta hedapena aldi berean. Diziplinak, ordea, nekez egingo du aurrera ikergai izanda bakarrik.

Gainera, Hezkuntzaren Historiaren ikerketak izandako bilakaerak eta horren inguruan egin diren hausnarketa epistemologikoez badirudi ez dutela isla handirik izan irakasgaia unibertsitatean emateko moduan. Hezkuntzaren Historia eredu historiografiko zaharrituen arabera irakasten segitzen da. Eduki entziklopedikoak bermatu nahi dira, ohartu gabe (datuen) kantitatea baino areago, ikasleen pentsamendu eta hezkuntza-begirada kritikoa eta propioa eraikitzen laguntzea dela irakasgai honek egin dezakeen ekarpenaren gakoa. Zer gai landu eta zein helbururekin arretaz aukeratu beharko litzateke. Gai batzuk baztertu eta beste batzuk lehenetsi. Horrek egin dezake irakasgai hau aberasgarri hezkuntzarekin lotutako profesionalen unibertsitate-prestakuntzan.

7. Erreferentzia bibliografikoak

- Aldrich, R. (2003): «The three duties of the historian of education», *History of Education*, 32.2, 133-143. <https://doi.org/10.1080/00467600304154>
- , (2014): «Nature, nurture and neuroscience: some future directions for historians of education», *Paedagogica Historica*, 50.6, 852-860. <https://doi.org/10.1080/00309230.2014.948011>
- Cabrera, M. A. (2005): «Las crisis de la modernidad y la renovación de los estudios históricos», in Manuel Ferraz (argtz.), *Repensar la historia de la educación. Nuevos desafíos, nuevas propuestas*, Biblioteca Nueva, Madril, 21-52.
- Costa, A. (2019): «La docencia de la Historia de la Pedagogía/Historia de la Educación en España: Institucionalización, textos y rutas», in Décio Gatti eta beste (koor.), *La enseñanza de Historia de la Educación en perspectiva internacional*, FarenHouse, Salamanca, 39-68.
- , (2006): «Territorios, identidades y gentes: para una revisión de la Historia de la Educación en España», *Historia de la Educación*, 25, 105-129. <https://revistas.usal.es/index.php/0212-0267/article/view/11175>
- , (2009): «Los coloquios de la SEDHE y la Historia de la Educación como docencia: notas para un balance de revisión», in M. R. Berrueto eta S. Conejero (koor.), *El largo camino hacia una educación inclusiva: la educación especial y social del siglo XIX a nuestros días*, UPNA, Iruñea, 699-707.
- Depaepe, M. (2007): *Sobre las relaciones de la teoría y la historia de la pedagogía. Una introducción al debate en Alemania Occidental sobre la relevancia de la Historia de la Educación (1950-1980)*, Nau Llibre, Valentzia.
- , (2009): «Entre pedagogía e historia», in *Vieja y nueva historia de la educación*, *Ensayos críticos*, Octaedro, Bartzelona, 13-28.
- Escolano, A. (1984): «Introducción», in *Diccionario de Ciencias de la Educación. Historia de la Educación. I. De la Antigüedad a la Ilustración*, Anaya, Madril, XI-XLIII.
- , (1993): «La investigación en Historia de la Educación en España: tradiciones y nuevas tendencias», in António Nóvoa eta Julio Ruiz Berrio, *A história da educação em Espanha e Portugal. Investigações e actividades*, Sociedade Portuguesa de Ciências de la Educação, Lisboa, 68-83.
- , (1996): «Postmodernity or High Modernity? Emerging approaches in the New History of Education», *Paedagogica Historica*, 32.2, 325-341. <https://doi.org/10.1080/0030923960320203>
- , (1997): «La historiografía educativa. Tendencias generales», in Narciso de Gabriel eta Antonio Viñao (argtz.), *La investigación histórico-educativa*, Ronsel, Bartzelona, 51-84.

- Fernandes, R. (2019): «La Historia de la Educación y su enseñanza», in Décio Gatti eta beste (koor.), *La enseñanza de Historia de la Educación en perspectiva internacional*, FarenHouse, Salamanca, 277-297.
- Fernández Soria, J. M. (2005): «La Historia de la Educación ante la segunda Ilustración», in Manuel Ferraz (argtz.), *Repensar la historia de la educación. Nuevos desafíos, nuevas propuestas*, Biblioteca Nueva, Madril, 191-238.
- Ferraz, M. (2005): «La historia postmoderna (o postsocial) y sus influencias en la historiografía de la educación», in Manuel Ferraz (argtz.), *Repensar la historia de la educación. Nuevos desafíos, nuevas propuestas*, Biblioteca Nueva, Madril, 167-190.
- García Molina, J. & Sáez Carreras, J. (2007): «Otros abordajes posibles entre la teoría y la historia de la educación», in M. Depaepe, *Sobre las relaciones de la teoría y la historia de la pedagogía. Una introducción al debate en Alemania Occidental sobre la relevancia de la Historia de la Educación (1950-1980)*, Nau Llibre, Valentzia, 15-44.
- Guereña, J. L., Ruiz Berrio, J. & Tiana, A. (1994): *Historia de la Educación en la España Contemporánea. Diez años de investigación*, CIDE, Madril.
- , (2010): *Nuevas miradas historiográficas sobre la educación en la España de los siglos XIX-XX*, Ministerio de Educación, Madril.
- Guichot, V. (2006): «Historia de la Educación: reflexiones sobre su objeto, ubicación epistemológica, devenir histórico y tendencias actuales», *Revista Latinoamericana de Estudios Educativos*, 2.1, 11-51. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=134116859002>
- León, A. (1985): *La Historia de la Educación en la actualidad*, UNESCO, Paris.
- Levstik, L. S. (1997): «Any history is someone's history. Listening to multiple voices from the past», *Social Education*, 61, 48-51. <http://www.socialstudies.org/sites/default/files/publications/se/6101/610111.html>
- Nóvoa, A. (1996): «El passat de l'educació: la construcció de noves històries», *Temps d'Educació*, 15, 245-280. <https://raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/289800>
- Pagès, A. (2017): «Efectos de Metáfora e Historia de la Educación», *Foro de Educación*, 15(23), 69-84. <https://doi.org/10.14516/fde.560>
- Ramallo, F. (2018): «¿Qué pasado narrar en la educación? Gestos descoloniales en la historia del bachillerato argentino», *Palobra*, 18, 234-247. <https://doi.org/10.32997/2346-2884-vol.0-num.18-2018-2173>
- Redondo, E. (1992): «La Historia de la Educación: cuestiones conceptuales y metodológicas», in Buenaventura Delgado eta beste, *Historia de la Educación en España y América. La Educación en la Historia Antigua y Medieval*, Fundación Santa María eta Ediciones SM, Madril, 19-57.
- Ruiz Berrio, J. (argtz.) (2000): *La cultura escolar de Europa. Tendencias históricas emergentes*, Biblioteca Nueva, Madril.
- Tiana, A. (1988): *Investigación histórico-educativa actual. Enfoques y métodos*, UNED, Madril.
- , (2005): «La historia de la educación en la actualidad: viejos y nuevos campos de estudio», in Manuel Ferraz (argtz.), *Repensar la historia de la educación. Nuevos desafíos, nuevas propuestas*, Biblioteca Nueva, Madril, 105-145.
- Tiana, A.; Somoza, J. M. eta Badanelli, A. M. (argtz.) (2014): *Historia de la Educación Social*, UNED, Madril.
- Tröhler, D. (2006): «The formation and function of Histories of Education in continental teacher education curricula», *Journal of the American Association for Advancement of Curriculum Studies*, 2, 1-17. <https://doi.org/10.14288/jaaacs.v2i0.187646>

- Viñao, A. (1997): «De la importancia y utilidad de la historia de la educación (o la responsabilidad moral del historiador)», in Narciso de Gabriel eta Antonio Viñao (arg.), *La investigación histórico-educativa*, Ronsel, Bartzelona, 15-49.
- , (2002): «La historia de la educación en el siglo XX. Una mirada desde España», *Revista Mexicana de Investigación Educativa*, 15, 223-256. <https://www.redalyc.org/pdf/140/14001503.pdf>
- , (2005a): «La historia de la educación ante el siglo XXI: tensiones, retos y audiencias», in Manuel Ferraz (argtz.), *Repensar la historia de la educación. Nuevos desafíos, nuevas propuestas*, Biblioteca Nueva, Madril, 147-165.
- , (2005b): «La historia de la educación: pasado, presente y futuro», in Felipe Trillo (argtz.), *Las ciencias de la educación del ayer al mañana*, USC, Santiago de Compostela, 43-64.
- , (2008): «La escuela y la escolaridad como objetos históricos. Facetas y problemas de la historia de la educación», *História de la Educaçao*, 12.25, 9-54. <https://www.redalyc.org/pdf/3216/321627131002.pdf>
- , (2016): «La Historia de la Educación como disciplina y campo de investigación: viejas y nuevas cuestiones», *Espacio, Tiempo y Educación*, 3(1), 21-42. <http://dx.doi.org/10.14516/ete.2016.003.001.3>

